

3. PIELIKUMS. IZGLĪTĪBAS SISTĒMAS REFORMA

Pēc Eurostat datiem Latvijā 2013. gadā publiskais finansējums izglītībai bija 5,7% no IKP, kas ir virs ES vidējā līmeņa 5,0%. Augstās izmaksas, kuras radījušas lauku skolas ar sarūkošo skolēnu skaitu, ir bijis būtiskākais faktors, kas ietekmējis izglītības izmaksas un skolotāju neapmierinātību ar atalgojumu. Izglītības un Zinātnes ministrijas piedāvātās atalgojuma reformas neatrisina galvenās problēmas un riskus, kas saistīti ar turpmākām prasībām pēc augstākām algām un finansējuma. Izglītības jomā ir arī citas nepilnības.

Latvijas Bankas pētījums¹ norāda, ka Latvijas darba tirgū ir pieprasījuma un piedāvājuma neatbilstība. Konkrēti – pietrūkst augsti kvalificētu un prasmīgu speciālistu, taču ir liels zemi kvalificētu cilvēku skaits, pēc kuriem nav pieprasījuma. Pamatojoties uz to, pētījuma autors apgalvo, ka dabiskā bezdarba līmeņa būtisks samazinājums ir sasniedzams tikai uzlabojot atbilstību starp bezdarbnieku prasmēm un pieejamajām darba vietām. Dažādu starptautisko organizāciju publikāciju analīze liecina, ka prasmju un kvalifikāciju neatbilstība darba tirgus prasībām ir būtiska problēma vairākās ES dalībvalstīs. To ir nepieciešams risināt arī Latvijā, un *Izglītības attīstības pamatnostādnes 2014-2020. gadam* paredz sadarbību ar darba devējiem.

Starptautiskās Darba organizācijas ziņojums² apgalvo, ka 43% Latvijā strādājošo darbinieku ir pārāk augstu izglītoti amatam, kuru viņi ieņem. Latvijas Bankas pētījums savukārt norādīja, ka prasmju neatbilstība bija visizteiktākā zemi kvalificēta darbaspēka grupā. Tika apgalvots, ka trūkst tieši augsti kvalificēta darbaspēka. Tas norāda, ka augsts izglītības līmenis pats par sevi nenozīmē augstu prasmju līmeni. Izglītības sasniegumi bieži tiek izmantoti, lai mērītu prasmes, taču ESAO *Skills Outlook 2013*³ autori apgalvo, ka prasmju kvalitāti pilnībā nenosaka iegūtais izglītības vai kvalifikācijas līmenis. Citiem vārdiem sakot, augstākā izglītība negarantē augstu prasmju līmeni, jo vairāku valstu vidusskolu absolventi uzrāda labākus rezultātus nekā citu valstu augstskolu absolventi. Latvijas gadījumā tas varētu norādīt uz iespējamām neefektivitātes un kvalitātes trūkuma pazīmēm, jo augstākās izglītības iestādes saviem absolventiem nedod profesionāli novērtētas prasmes. Šī problēma skar arī citas jomas.

Gan EK, gan ESAO norāda, ka Latvijā profesionālajai izglītībai ir negatīva reputācija. Līdzīgu viedokli pauž ziņojums par profesionālo izglītību Latvijā⁴. Šajā ziņojumā norādīts, ka, lai gan cilvēku skaits, kas apgūst profesionālās izglītības programmas, ir palielinājies, tas joprojām ir viens no zemākajiem ES. Studentu intereses pieaugums tiek skaidrots ar spēju profesionālajā izglītībā salīdzinoši ātri iegūt darba tirgū novērtētas prasmes kontekstā ar pieaugošu jauniešu bezdarbu.

2015. gada augustā tika izskatīts piedāvājums stimulēt studentu interesi par profesionālo izglītību un atvieglot darba devēju iesaisti programmās, kuru ietvaros var piesaistīt praktikantus. Šāda rīcība ir saskaņā ar *Nacionālo attīstības plānu 2014.-2020. gadam* un tam ir potenciāls uzlabot profesionālās izglītības atbilstību atbilstību darba tirgus vajadzībām. Augstākās izglītības reformās arī mēģināts risināt jautājumu par akadēmiskās pētniecības sasaisti ar privātā sektora vajadzībām. Tas norāda, ka Valdība strādā pie tā, lai nodibinātu ciešāku saikni starp izglītības sektoru un darba tirgu.

Latvijā ir zems pieaugušo iesaistes līmenis mūžizglītībā. Gan profesionālā, gan mūžizglītība ir identificēti kā būtiski faktori ES ilgtermiņa izaugsmei. Viens no bažu iemesliem ir profesionālās izglītības negatīvā reputācija Latvijā, kas ir viens no iemesliem neizmantotam profesionālās izglītības potenciālam, lai risinātu prasmju un kvalifikāciju neatbilstības problēmu. Līdzīga problēma skar

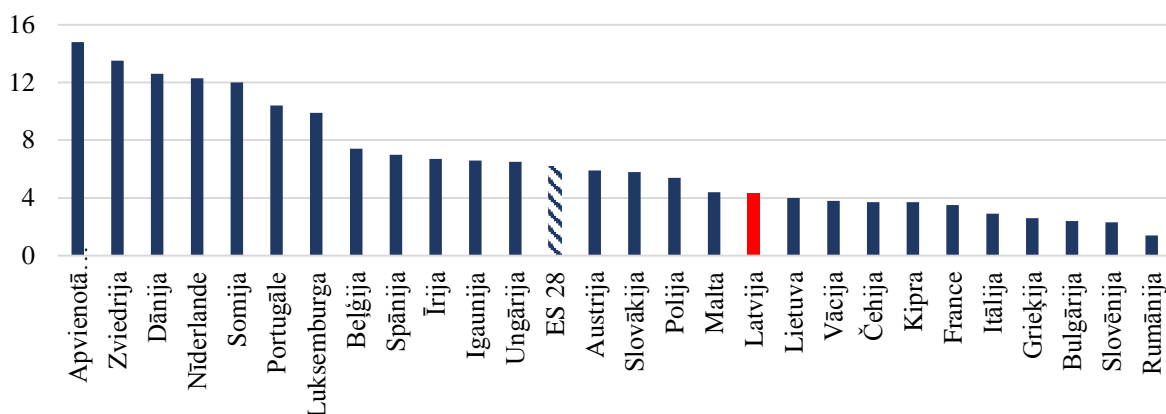
¹ Krasnopjorovs, O. Dabiskā un cikliskā bezdarba Latvijā novērtējums ar Beveridža līknes modeli. Pieejams: https://www.makroekonomika.lv/sites/default/files/dm_2_krasnopjorovs_2015_lv.pdf, skatīts 11.09.2015.

² Skill mismatch in Europe. Pieejams: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---stat/documents/publication/wcms_315623.pdf, skatīts 11.09.2015.

³ Skills outlook: 2013. Pieejams: http://skills.oecd.org/documents/SkillsOutlook_2013_KeyFindings.pdf, skatīts 11.09.2015.

⁴ Vocational education and training in Latvia. Pieejams: http://www.cedefop.europa.eu/files/4134_en.pdf, skatīts 11.09.2015.

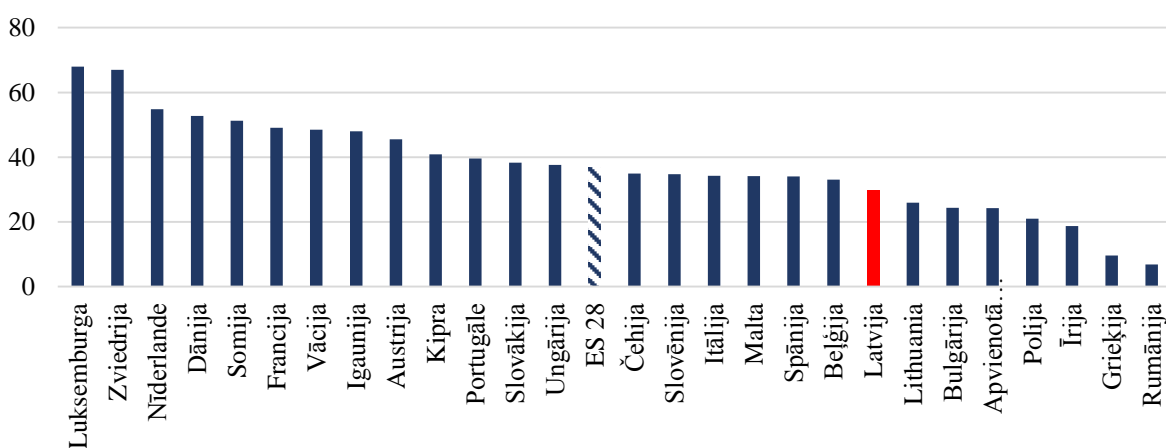
mūžizglītību. Eurostat dati rāda, ka Latvijā pieaugušo skaits 25-64 vecuma grupā, kuri pēdējo 12 mēnešu laikā ir apguvuši kādu formālās izglītības programmu, 2011. gadā bija zem ES vidējā rādītāja – 4,3% salīdzinājumā ar 6,2% (P3.1. attēls).

P3.1. attēls. Pieaugušie (25-64 vecuma grupā), kuri pēdējo 12 mēnešu laikā ir apguvuši kādu formālās izglītības kursu (2011. gadā)

Ziņojums par profesionālo izglītību Latvijā norāda uz nepieciešamību pārliecināt darba devējus un darba ņēmējus, ka profesionālā izglītība ir investīcija nākotnes produktivitātē, nevis tikai izdevums. Šobrīd ir spēkā vairāki stimuli (piemēram, nodokļu brīvdienas), lai sekmētu interesi no abām pusēm, un Izglītības un Zinātnes ministrija mēģina pilnveidot pieaugušo izglītību, kas norāda uz mēģinājumiem situāciju labot⁵.

Līdzīga situācija ir neformālajā izglītībā (P3.2. attēls), tā ka var apgalvot, ka intereses trūkums par mūžzglītību Latvijā ir izplatīta problēma un varētu būt prasmju neatbilstību darba tirgus vajadzībām sekmējošs faktors. Pēc ESAO domām, palielinot mūžizglītības popularitāti un līdzdalību mūžizglītībasursos, būtu iespējams mazināt bezdarbu un dotu iespēju indivīdiem ar zemu kvalifikāciju un zemu produktivitāti uzlabot savas prasmes un spējas, kas ļautu tiem atgriezties darba tirgū⁶.

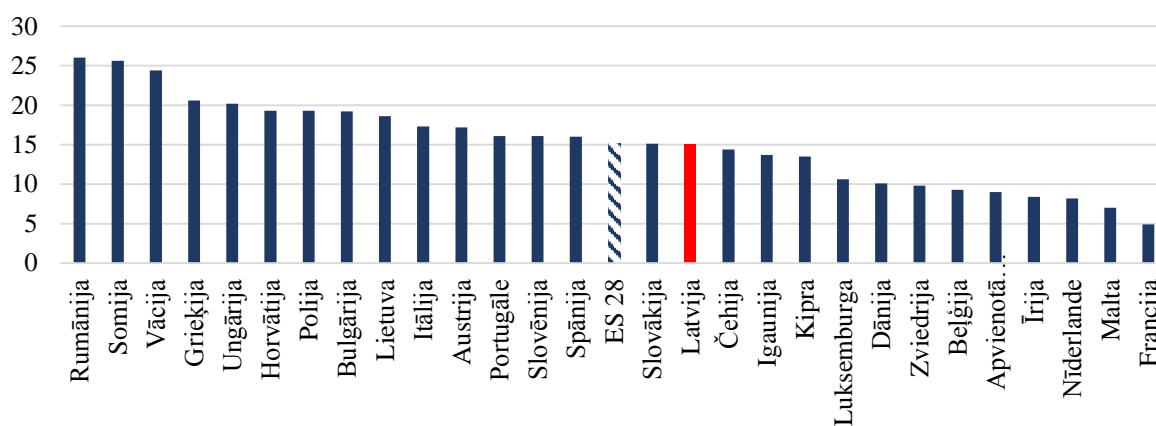
P3.2. attēls. Pieaugušie (25-64 vecuma grupā), kuri pēdējo 12 mēnešu laikā ir apguvuši kādu neformālās izglītības kursu 2011. gadā, % no 25-64 vecuma grupas. Avots: Eurostat.

⁵ Vocational education and training in Latvia. Pieejams: http://www.cedefop.europa.eu/files/4134_en.pdf, skatīts 11.09.2015.

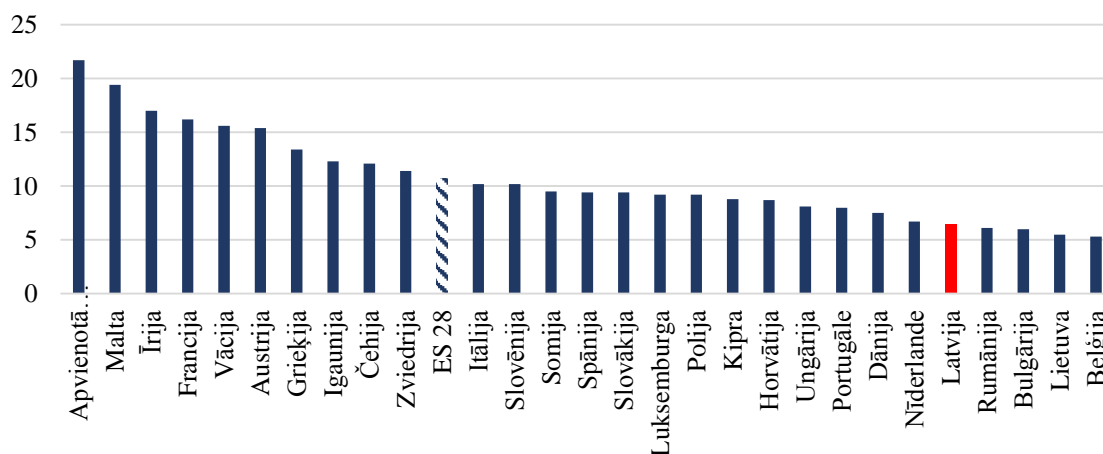
⁶ OECD: Economic Survey of Latvia - 2015, Pieejams: P3.1. attēls. http://www.oecd.org/eco/surveys/Overview_Latvia_2015_Eng.pdf, skatīts 11.09.2015.

Tomēr šī brīža situācija ir neapmierinoša. Tāpat kā ar profesionālo izglītību plašākā nozīmē, šobrīd ir spēkā virkne stimulu, kas mēģina sekmēt interesi par mūžizglītību, taču ESAO 2015. pārskats par Latviju norāda, ka pašreizējie intereses rādītāji ir zemi un var nebūt pietiekami, lai veicinātu un attīstītu pieaugušo izglītību.

Studentu skaits, kas studē STEM nozarēs, ir zem ES vidējā līmeņa (P3.3 attēls). Ieteikumi, attiecībā uz izglītības pielietojamības un kvalitātes paaugstināšanu un kvalifikaciju atbilstību darba tirgus prasībām, bieži tiek apspriesti kontekstā ar problēmu, kas skar visu ES – nepietiekams STEM nozaru absolventu skaits. Tomēr pat vienlaikus ar nepiepildītu pieprasījumu pēc kvalificētiem speciālistiem zināšanu ietilpīgās jomās Latvijas indikatori ir zemi. Piemēram, studējošo skaits inženierzinātnēs, ražošanā vai būvniecībā bija līdzvērtīgs ES vidējiem rādītājiem, bet studējošo skaits dabas zinātnēs, matemātikā vai datorzinātnēs Latvijā studēja 6,5% salīdzinājumā ar ES vidējo rādītāju 10,7%.

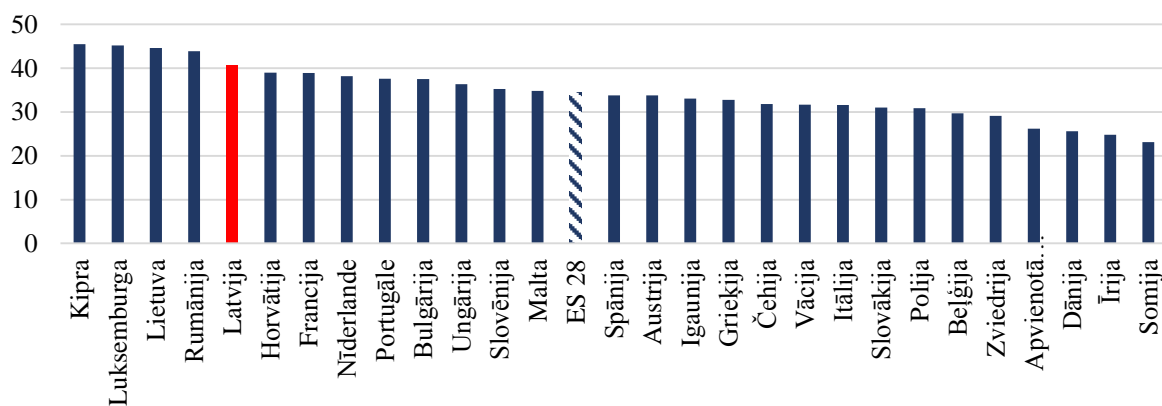

P3.3. attēls. Studentu proporcija, kas bakalaura vai ekvivalentā līmenī apgūst inženierzinātnes, ražošanu vai būvniecību 2013. gadā. Avots: Eurostat, Padomes aprēķini.

P3.4. attēls. Studentu proporcija, kas bakalaura vai ekvivalentā līmenī apgūst dabas zinātnes, matemātiku vai datorzinātnes 2013. gadā. Avots: Eurostat, Padomes aprēķini.

Par sociālajām zinātnēm Latvijā ir lielāka interese, un studentu proporcija ir starp labākajām ES (P3.5 attēls).

P3.5. attēls. *Studentu proporcija, kas bakalaura vai ekvivalentā līmenī apgūst sociālās zinātnes, uzņēmējdarbību vai jurisprudenci 2013. gadā. Avots: Eurostat, Padomes aprēķini.*

EK ir norādījusi, ka Latvijā nākotnē būs darbaspēka iztrūkums veselības aprūpes sistēmā, pētniecībā un inženierzinātnēs. Reformas augstākajā izglītībā būs būtiskas Latvijas ilgtermiņa izaugsmei un nākotnes bezdarba risku mazināšanai zināšanu ietilpīgās nozarēs. Jūnijā atbalstītās reformas sevī ietver dažādu programmu izmaksu izvērtēšanu, finansējuma pārdali, līdzekļus novirzot no sociālajām uz dabas zinātnēm, un ieviešot finansējuma piešķiršanas procesā snieguma izvērtēšanas komponenti. Bez tam tiek plānots ar 2017. gadu ieviest obligātos centralizētos eksāmenus fizikā un ķīmijā, lai stimulētu studentu interesi par STEM jomām. To, vai šie pasākumi spēs piesaistīt studentus dabas zinātnēm, rādīs laiks.

Padome uzskata, ka reformas, kas vērstas uz lauku skolu skaita samazināšanu, efektīvas darbības studentu piesaistei STEM jomām, kā arī uzlabojumi profesionālajā un mūžizglītībā, sadarbojoties Valdībai un darba devējiem, sekmētu pozitīvus iznākumus un radītu priekšnosacījumus ilgtspējīgai izaugsmei.